

Jubileusz 30-lecia Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego w UR w Krakowie

Jak zmieniła się wieś i rolnictwo w Polsce i na świecie w minionym trzydziestoleciu

prof. dr hab. Wiesław Musiał
Katedra Ekonomii i Gospodarki Żywnościowej
Wydział Rolniczo-Ekonomiczny
Uniwersytet Rolniczy im Hugona Kołłątaja w Krakowie

Kraków, 21 września 2023rok

Plan wystąpienia

1. Jak mierzyć czas – przemiany polityczne tłem działań stowarzyszenia
2. Demografia i gospodarka
3. Wieś i rolnictwo – nowe tendencje w Polsce i świecie
4. Zamiast podsumowania

30 lat to więcej niż jedno pokolenie

Jak mierzyć czas w działaniu stowarzyszenia

- przełomowymi wydarzeniami w życiu gospodarczym kraju
- odejściem naszych kolegów
- realizacją kolejnych projektów
- może kolejnymi rocznikami studentów
- może zmieniającymi się rządami, co ma także obecnie duże znaczenie dla stowarzyszeń

Kolejni premierzy po 1993 roku

Hanna
Suchocka
do 1993

Waldemar
Pawlak
do 1995

Józef
Oleksy
do 1996

Włodzimierz
Cimoszewicz
do 1997

Jerzy
Buzek
do 2001

Leszek
Miller
do 2004

Marek
Belka
do 2005

Kazimierz
Marcinkiewicz
do 2006

Jarosław
Kaczyński
do 2007

Donald
Tusk
do 2014

Ewa
Kopacz
do 2015

Beata
Szydło
do 2017

Mateusz
Morawiecki
od 2017

Kolejni prezydenci Polski (to także ma znaczenie stowarzyszeń)

Andrzej Duda (2015 nadal)

Bronisław Komorowski (2010-2015)

Lech Kaczyński (2005-2010)

Aleksander Kwaśniewski (1995-2005)

Lech Wałęsa (1990-1995)

Jak zmieniali się w tym czasie Prezydenci Krakowa

Jacek Majchrowski (od 2002)

Andrzej Gołaś (1998–2002)

Józef Lassota (1992–1998)

A jak zmieniali się Rektorzy naszej AR-UR

Dr hab. inż. Sylwester Tabor, prof. URK (od 2020)

Prof. dr hab. inż. Włodzimierz Sady (2016-2020)

prof. dr hab. inż. Janusz Żmija (2005-2016)

prof. dr hab. Zbigniew Ślipek (1999-2005)

prof. dr hab. Kazimierz Kosiniak-Kamysz (1993-1999)

Zmienił się podział administracyjny Polski

1993 r.

2023 r.

Nastąpiły zmiany demograficzne Polski od 1993 r.

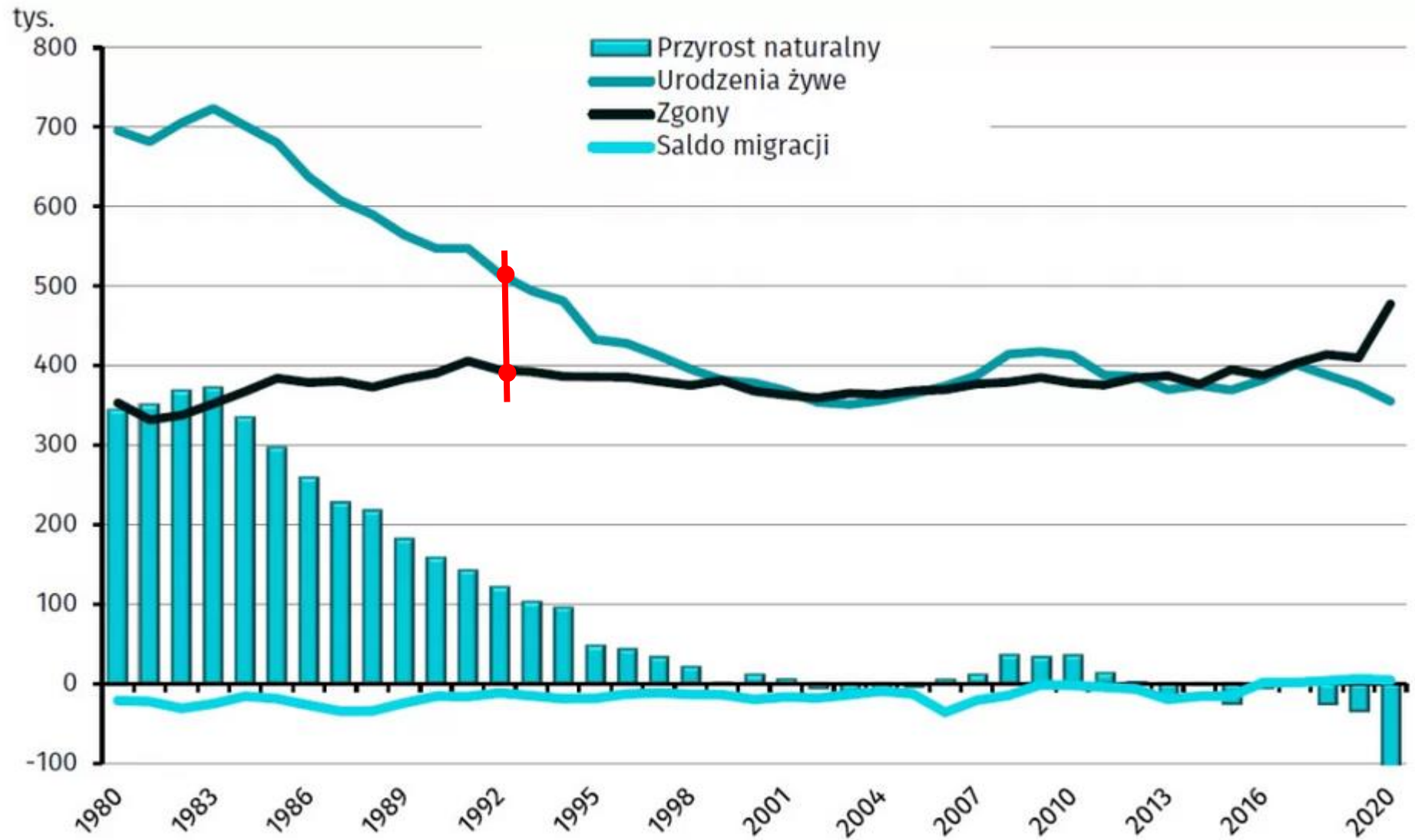
Rok	Populacja w tys. na 31.XII	Urodzenia w tys.	Dzietność
1993	38 239	494 310	1,77
1995	38 284	433 109	1,55
2000	38 254	378 348	1,37
2005	38 157	364 383	1,24
2010	38 529	413 300	1,38
2015	38 437	369 308	1,29
2020	38 268	354 700	1,38
2022	37 938	305 100	-

w 1990 na wsi żyło 38,2%

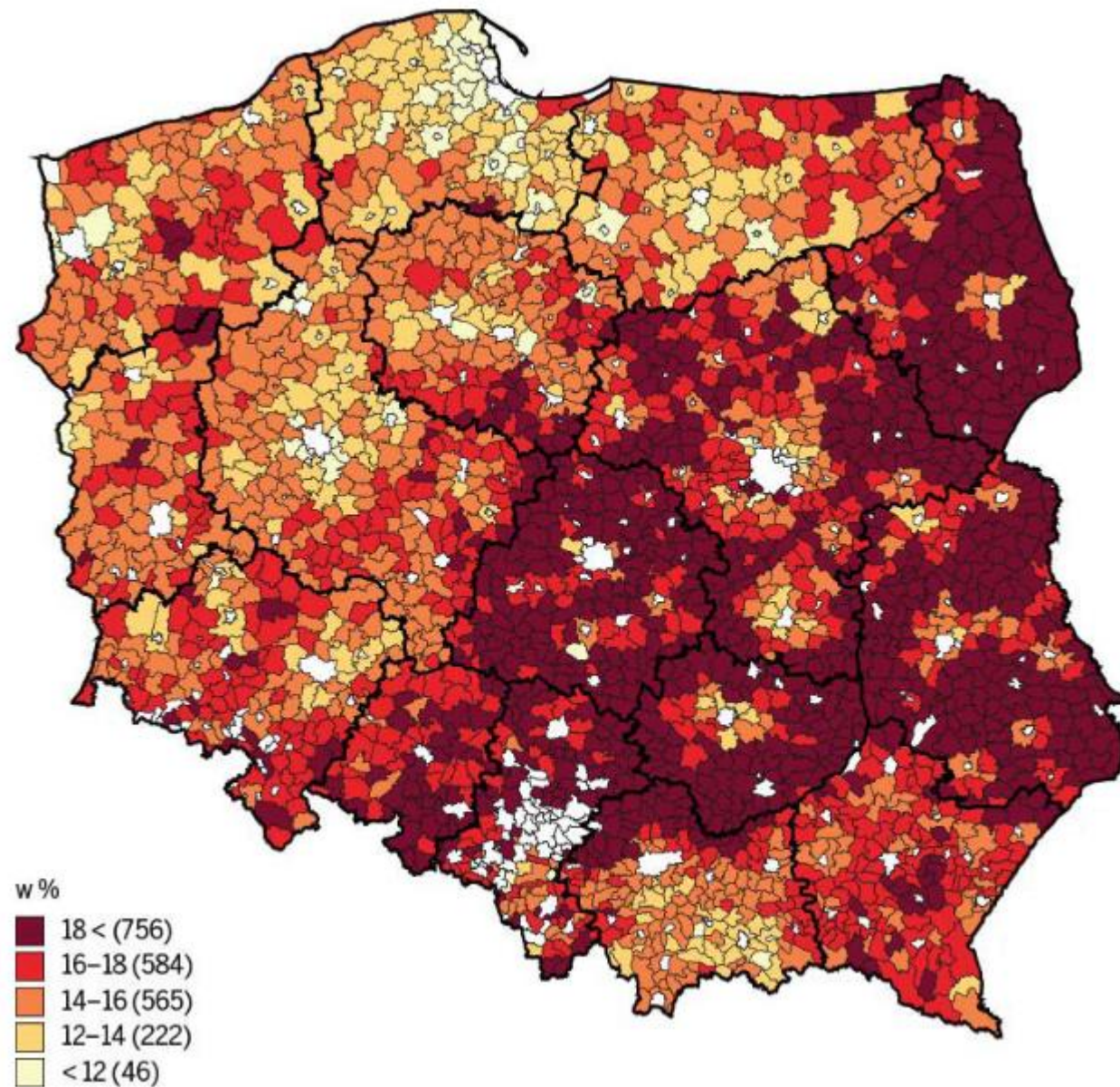
w 2021 na wsi żyło 40,1%

Zmiany demograficzne Polski

Ruch naturalny i migracje w latach 1980–2020 w Polsce

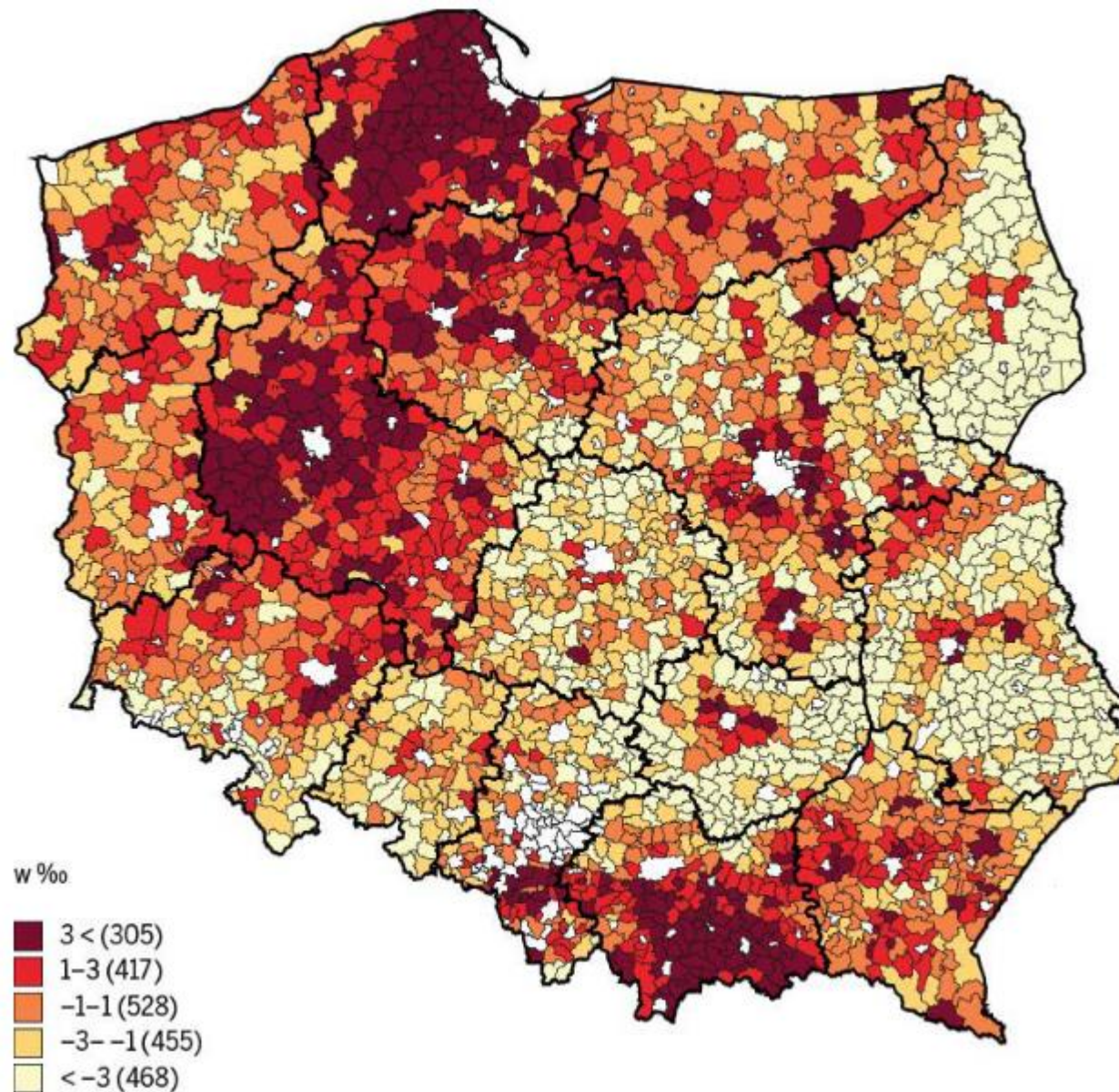

Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym

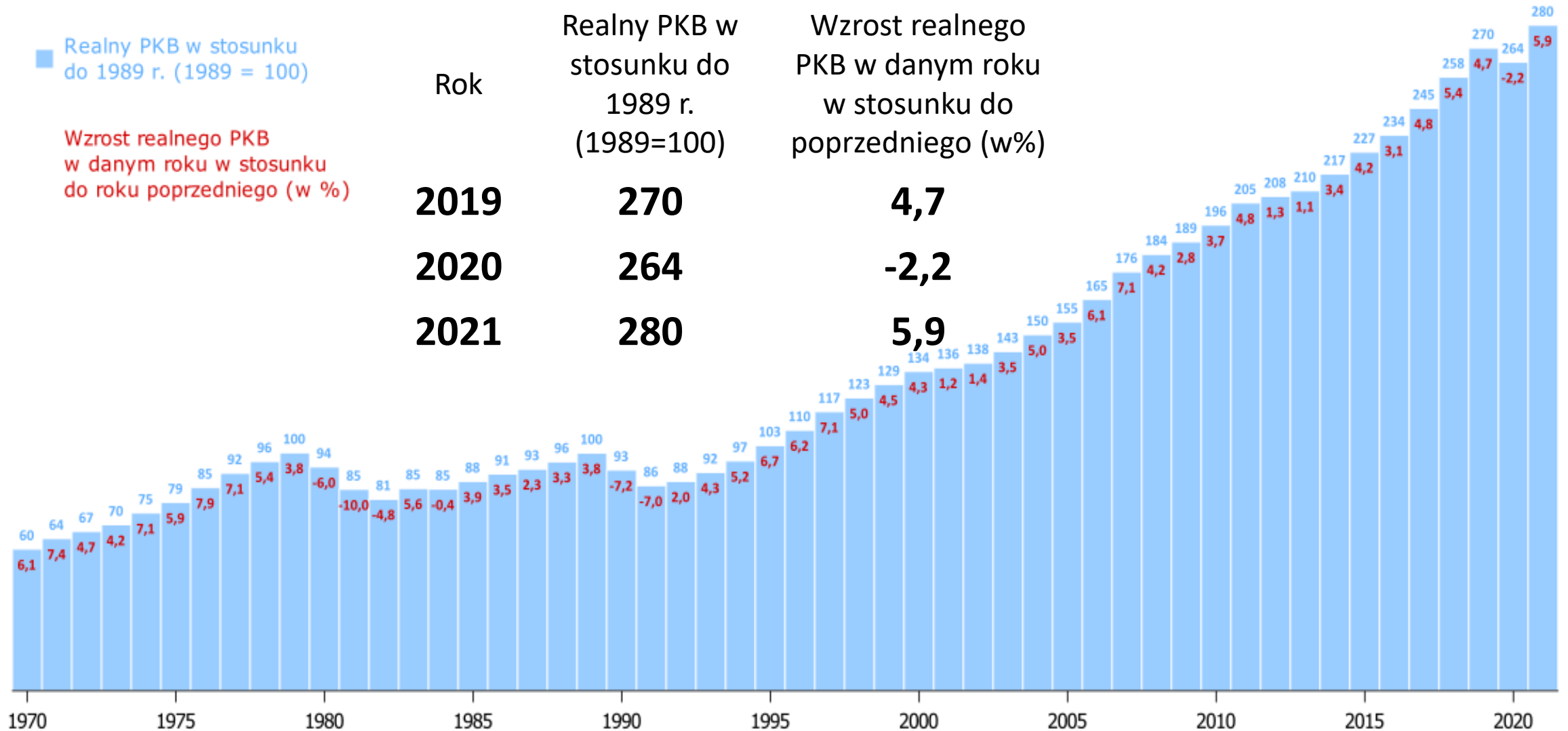
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców

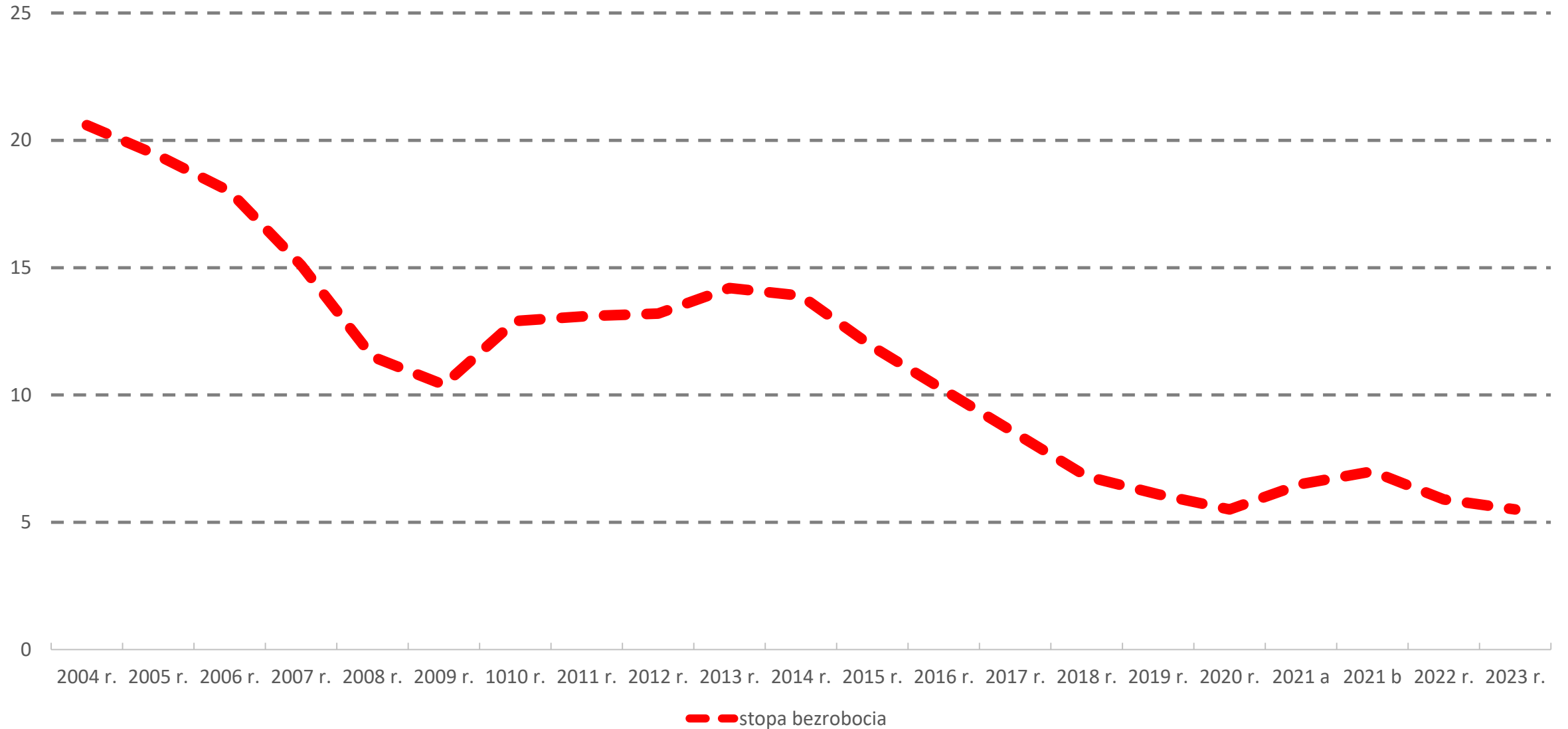

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

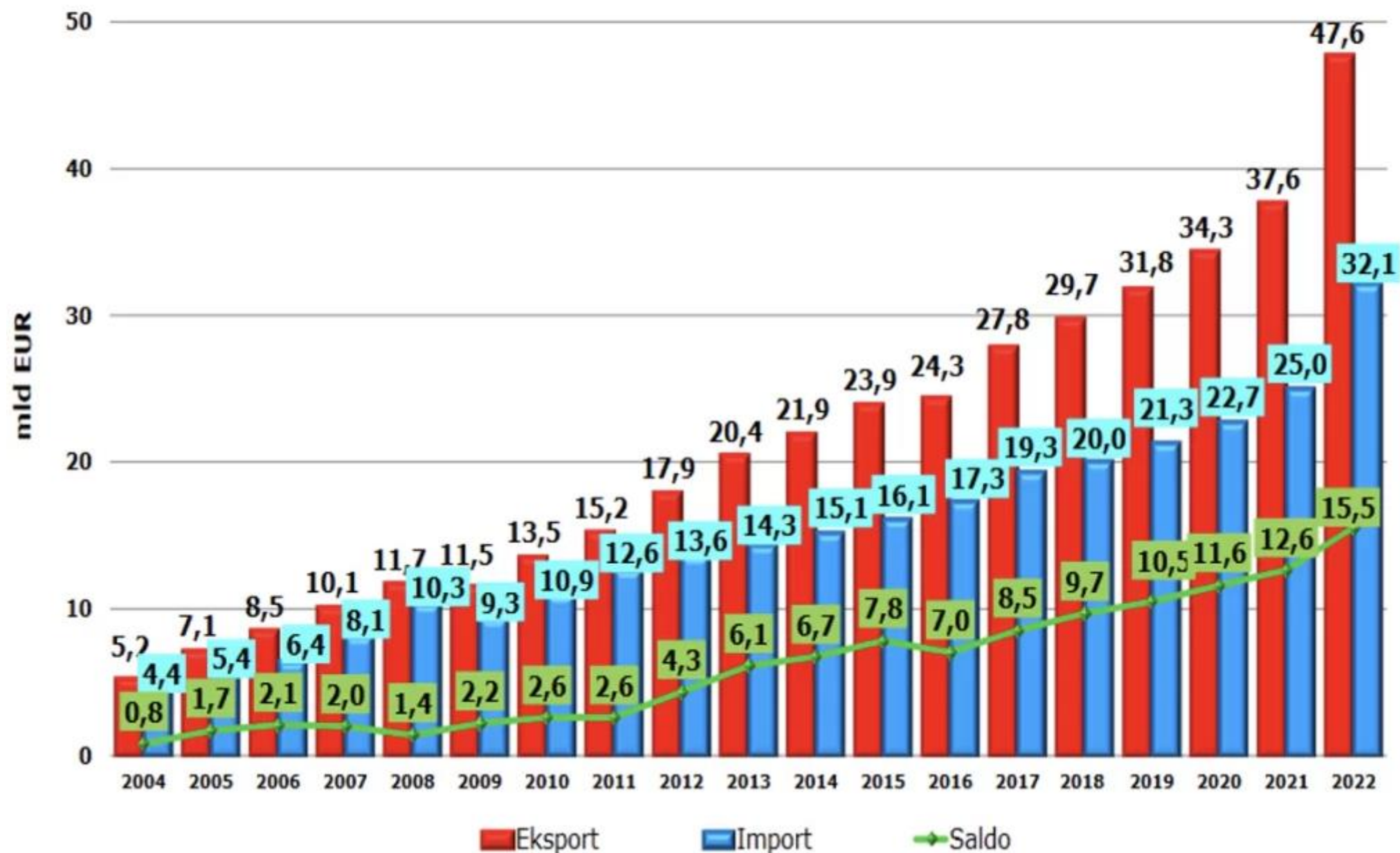
Realny PKB w stosunku do 1989 r. i wzrost PKB Polski

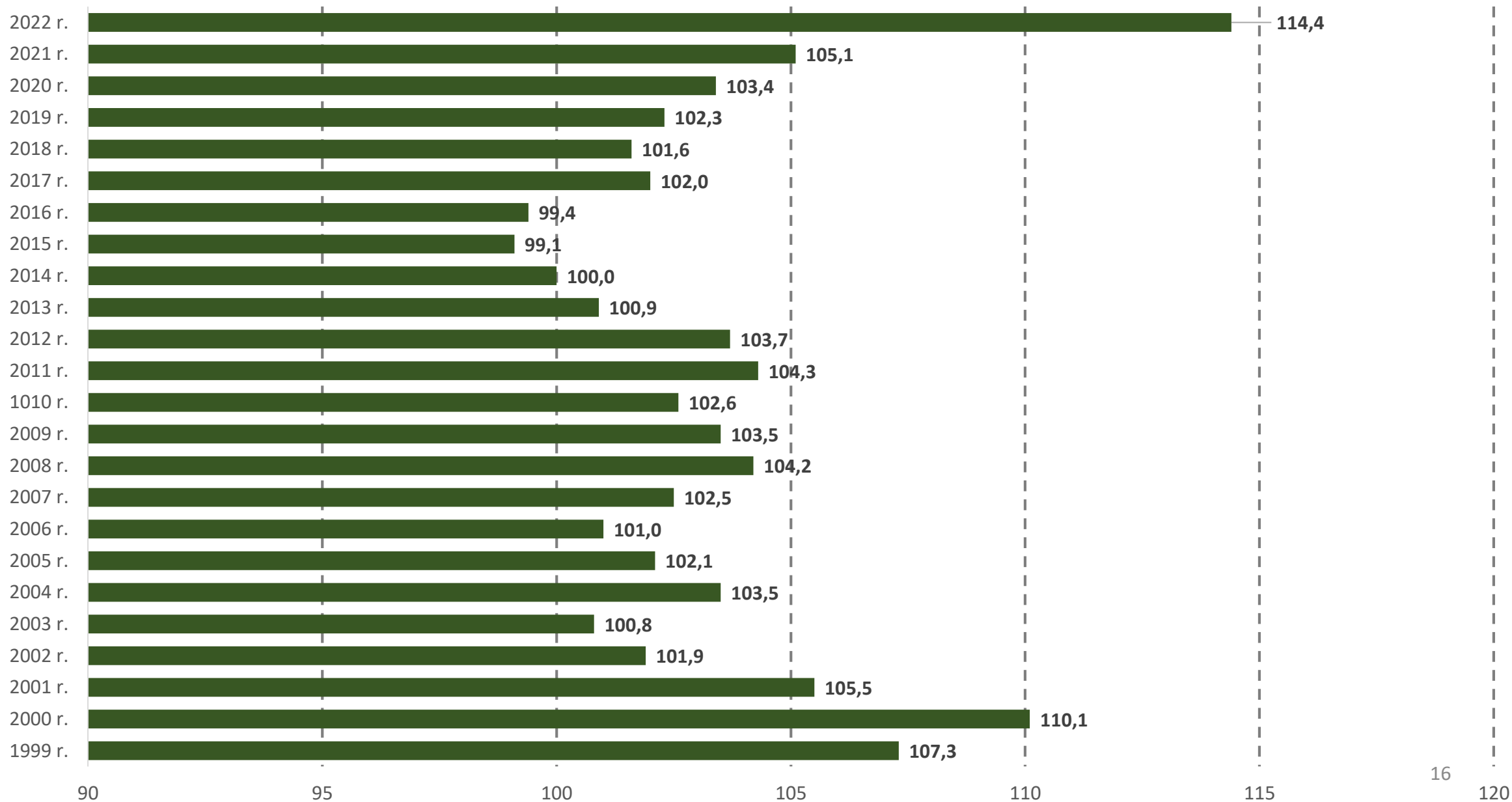
Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2023

Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi

Inflacja w Polsce od 1993 roku (Wskaźnik cen towarów i usług)

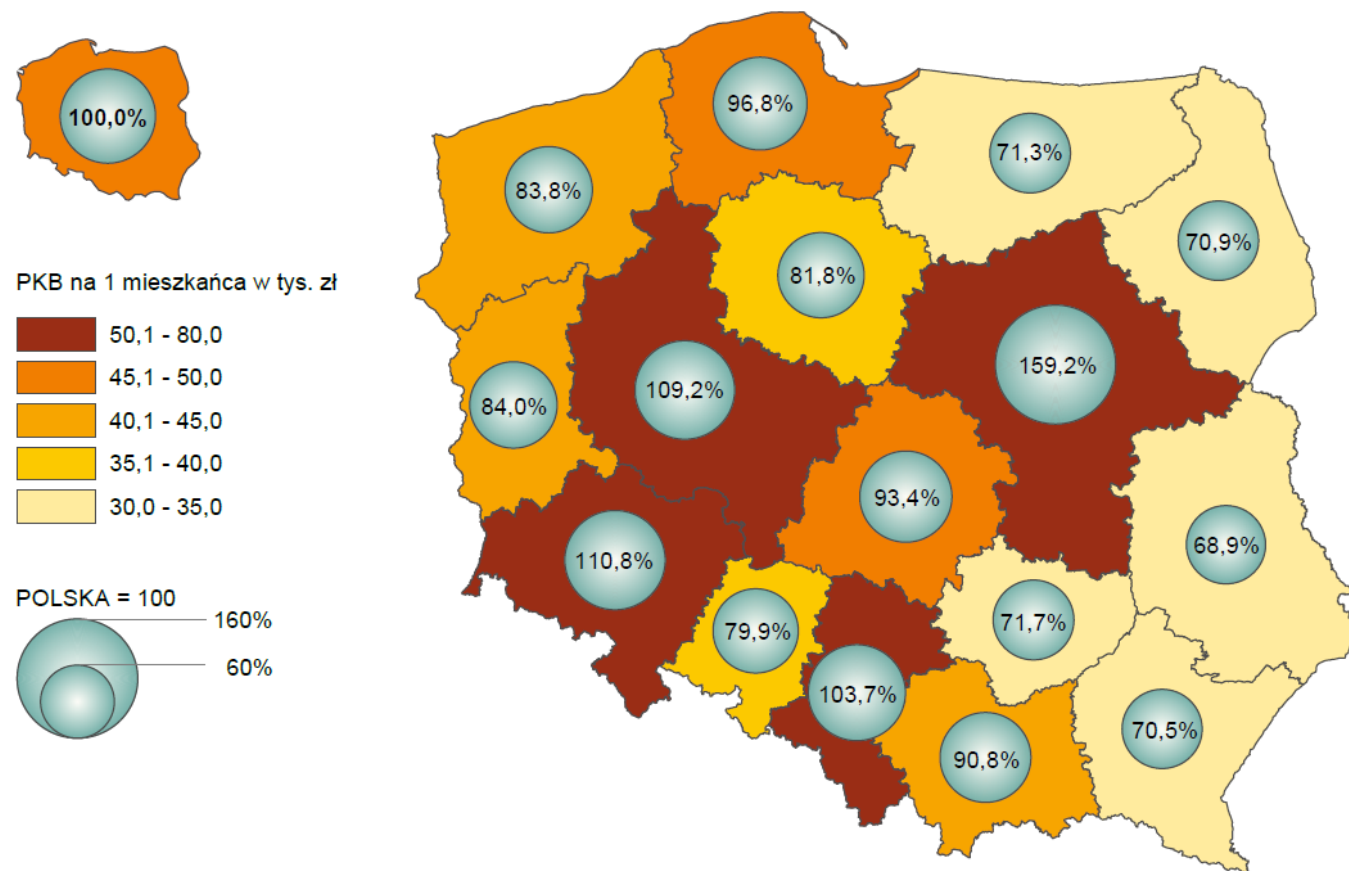

**A tak jest obecnie Problemów do
rozwiązania jest bardzo dużo**

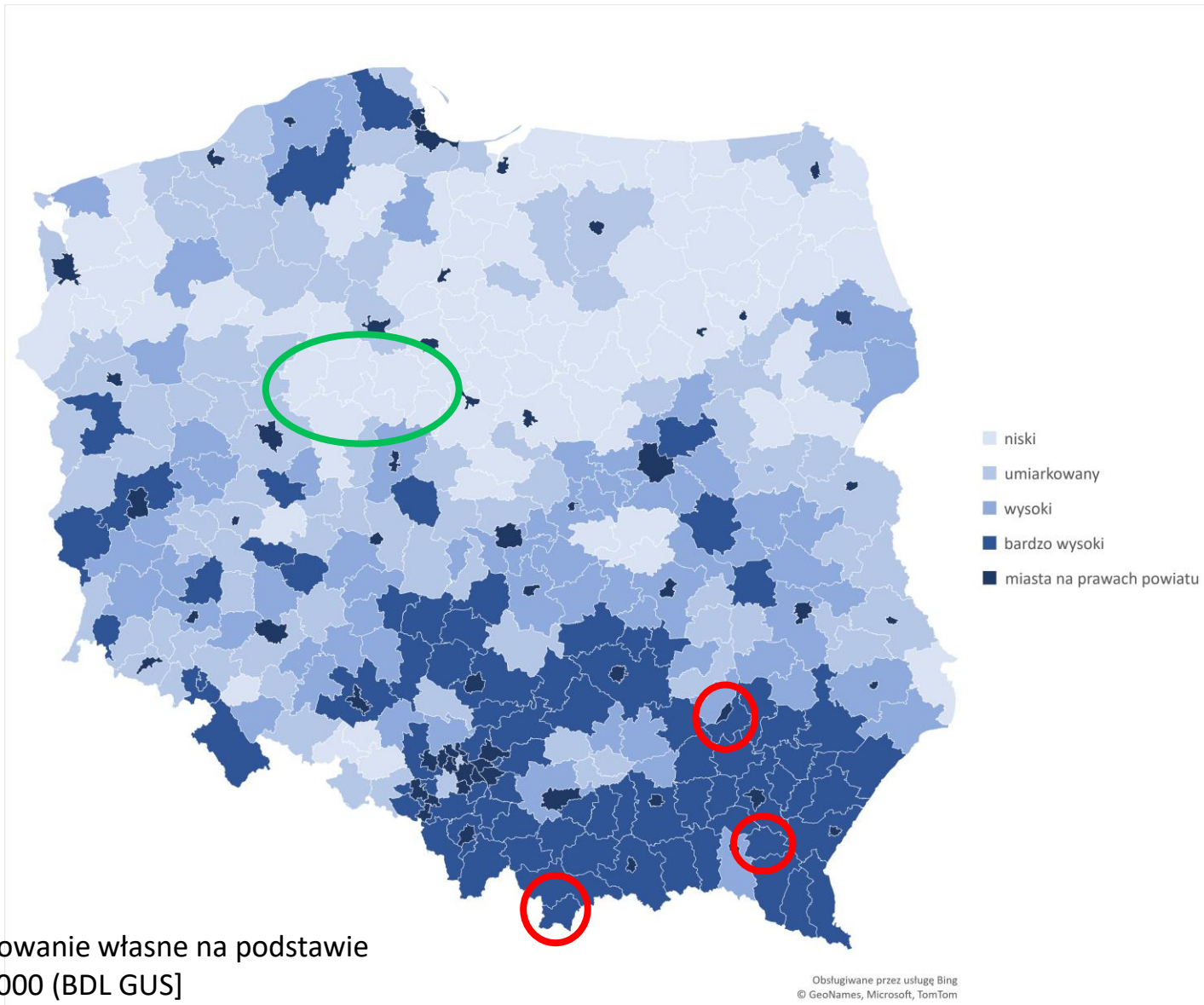
Stan rozwoju różnych regionów kraju dobrze charakteryzuje wskaźnik PKB wg województw

Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według województw (ceny bieżące)

Wyraźnie widoczna jest „ściana wschodnia” + woj. świętokrzyskie

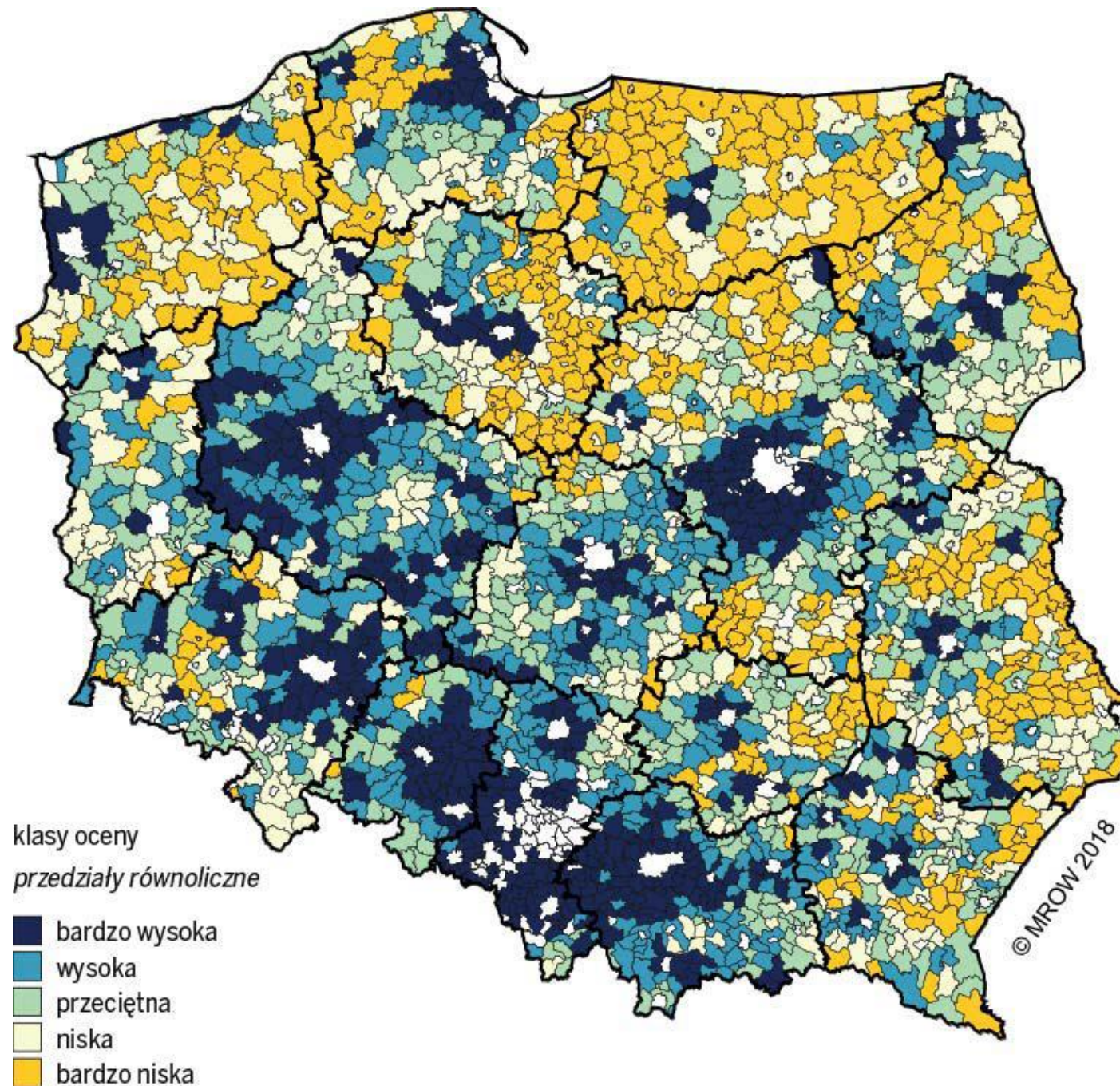
Wskaźnik dywersyfikacji źródeł dochodów gospodarstw rolnych

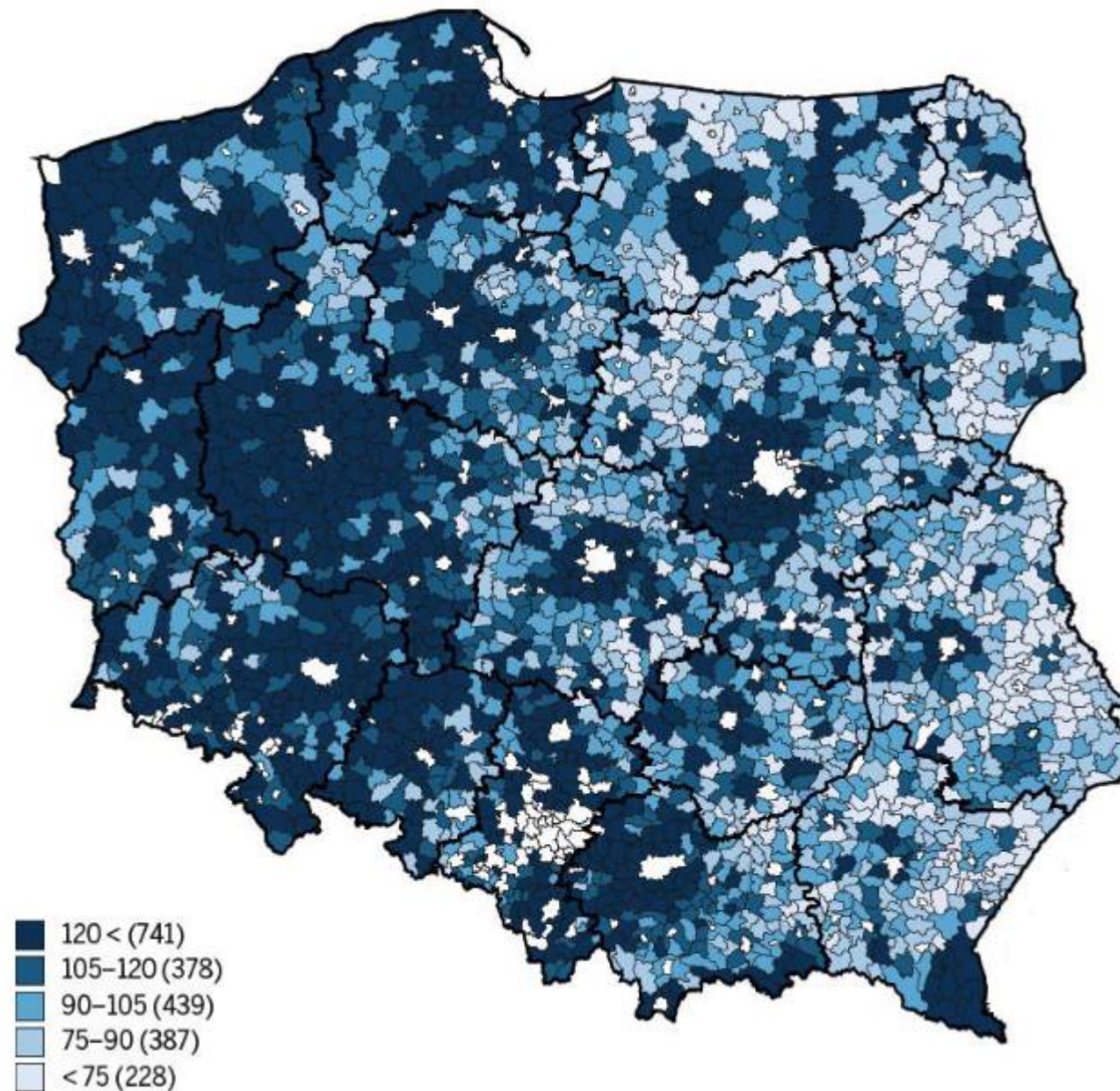
Powiat	WD
(314) wągrowiecki	0,409
(313) mogileński	0,412
(312) radziejowski	0,412
...	
(200) proszowicki	0,490

Powiat	WD
(3) tarnobrzeski	0,581
(2) brzozowski	0,583
(1) tatrzański	0,587

Syntetyczna miara
oceny w zakresie
spójności i
zamożności
społeczności
lokalnej [SiZ]
2018 r.

liczba podmiotów
zarejestrowanych w systemie
REGON na 1000 osób w wieku
produkcyjnym

3. Wieś i rolnictwo – stare i nowe tendencje

Coś z raportu o stanie rozwoju obszarów wiejskich

w 1993 roku było nas 38 239 tys.

w 2022 roku było nas 37 766 tys.

Na wsi żyło w 1990 r. 38,2%

w 2022 r. 40,1%

Powierzchnia użytków rolnych wynosiła:

w 1990 r. 18539 (w tys. ha)

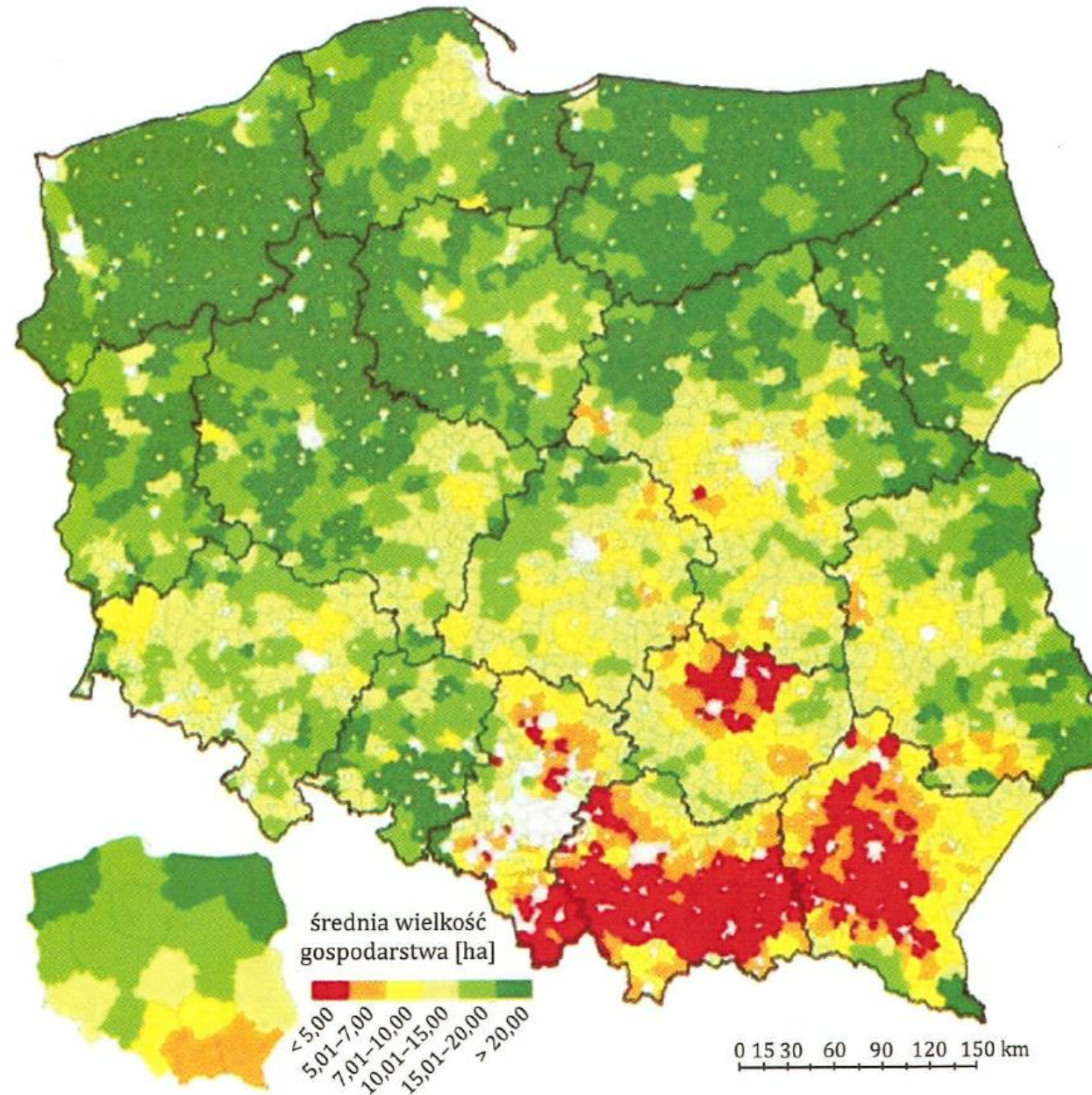
w 2017 r. 14620 (w tys. ha)

To spadek o 21,13% !

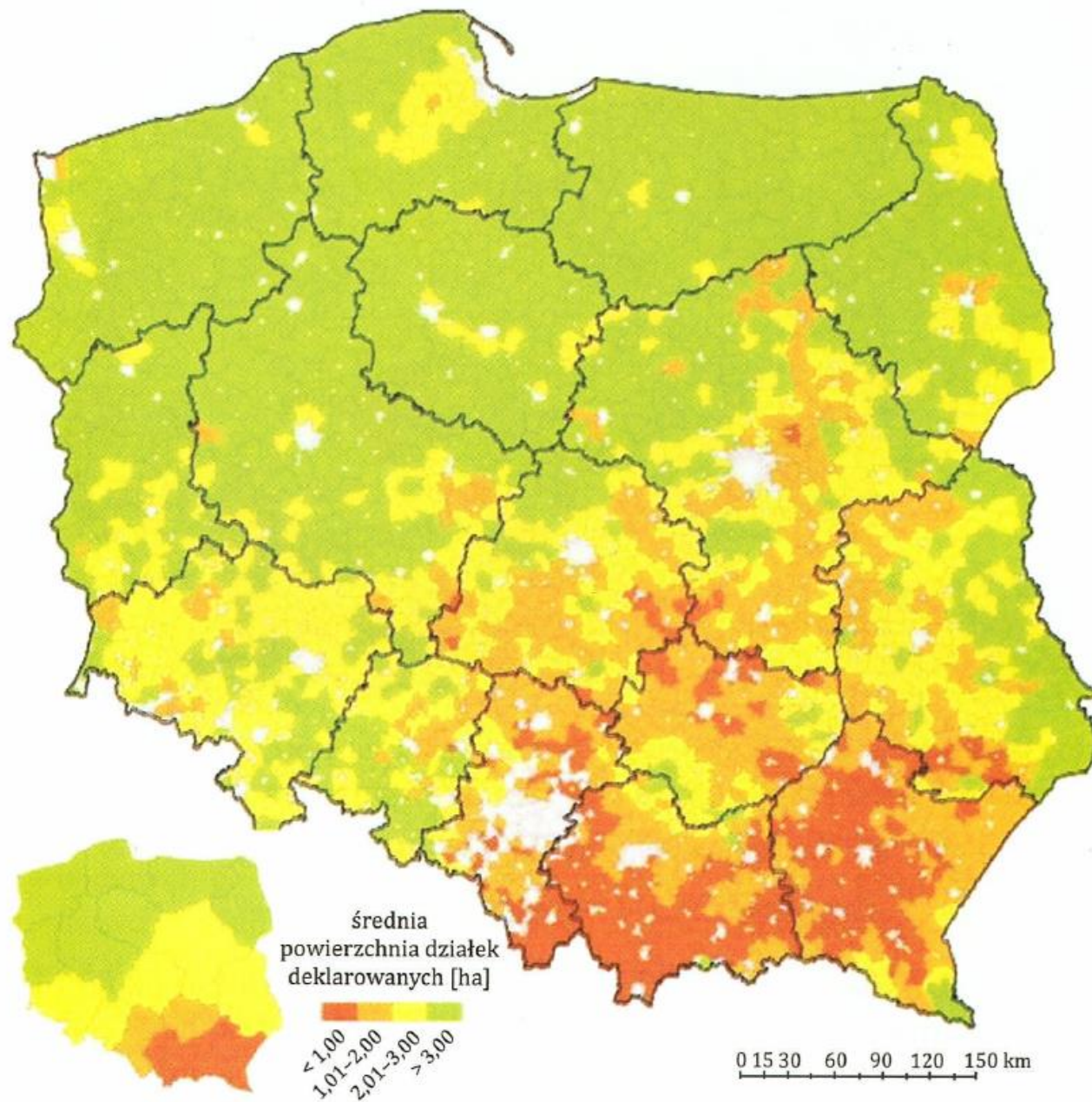
Pogłowie zwierząt gospodarskich (w tys. sztuk)

Gatunki zwierząt	1990	2000	2010	2020	2020/1990 (w%)
Bydło	10 050	6 344	5561	6342	63,1
Trzoda chlewna	19 444	17 122	14865	11432	58,8
Owce	4 158	362	258	287	6,8
Konie	941	542	344	272	28,9
Drób kurzy*	47 082	45 333		185 714	333,8

Wielkość gospodarstw rolnych w Polsce wg gmin

Powierzchnia działek w gospodarstwach rolnych w Polsce według gmin

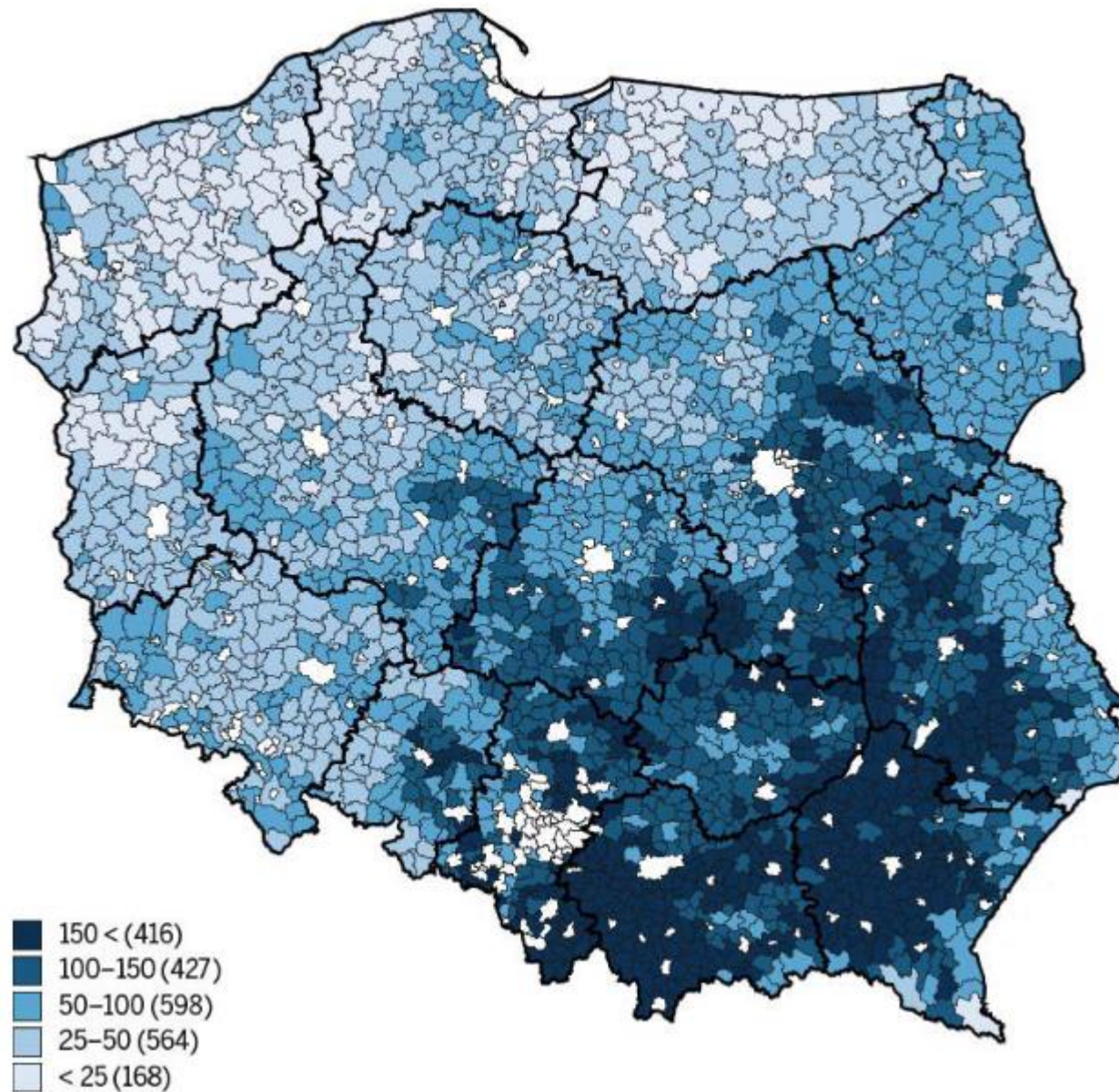
Szacunkowy zakres potrzeb poprawy rozłogu gruntów w procesie scaleniowo-wymiennym oraz szacunkowy okres realizacji według tempa dotychczasowego

Lp.	Województwo	Średnioroczne wykonanie*	Scalania konieczne		Scalania konieczne i wskazane	
			Potrzeby scaleń (ha)	Czas realizacji (lata)	Potrzeby scaleń (ha)	Czas realizacji (lata)
1	dolnośląskie	1562,0	42659,81	27	449276 ,46	288
2	kujawsko-pomorskie	11,1	14041,70	1265	302825,90	b.k.**
3	lubelskie	3255,3	215986,97	66	796242,74	245
4	lubuskie	630,1	26011,19	41	206645,57	328
5	łódzkie	387,1	147276,41	380	528875,62	1366
6	małopolskie	2326,7	69594,83	30	243182,74	104
7	mazowieckie	353,1	279248,42	791	956993,61	2710
8	opolskie	241,4	83518,89	346	254704,52	1055
9	podkarpackie	1919,1	48455,17	25	338530,13	176
10	podlaskie	955,3	137120,67	143	608029,49	636
11	pomorskie	455,7	20931,52	46	315003,96	691
12	śląskie	1268,4	68972,13	54	181314,65	143
13	świętokrzyskie	190,3	63123,47	332	306314,25	1610
14	warmińsko-mazurskie	70,1	53410,23	762	522396,83	7452
15	wielkopolskie	0,3	86861,37	b.k.**	727545,75	b.k.**
16	zachodniopomorskie	1,0	49428,58	b.k.**	339688,76	b.k.**
Razem Polska		13628,7	1406641,36	103	7077571,05	519

* średnioroczne wykonanie w latach 2007-2013 na podstawie danych zawartych na rycinie 6.5. b.k.

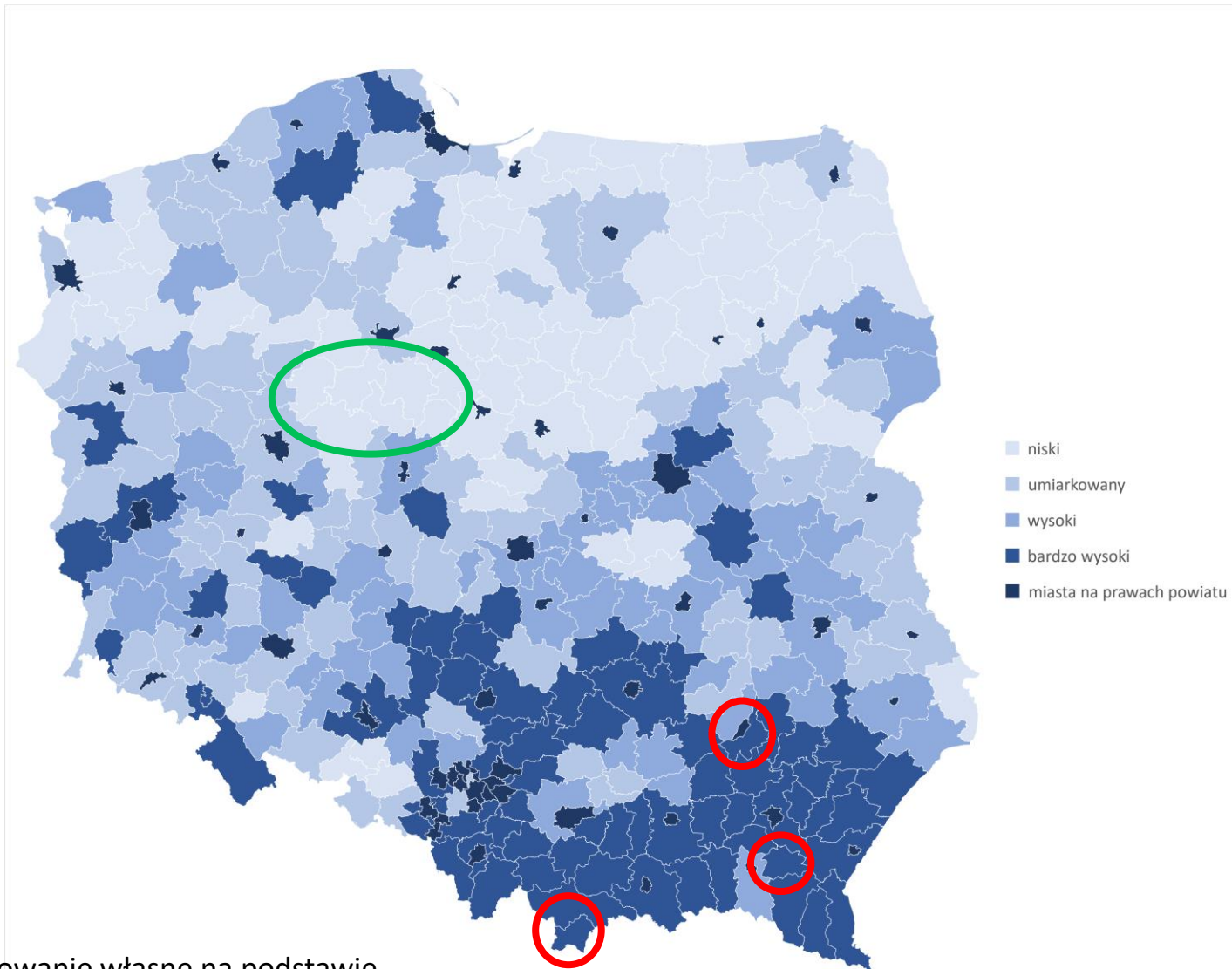
** brak możliwości rozwiązania problemu w każdym okresie czasu.

Liczba działek na 100 ha

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Wskaźnik dywersyfikacji źródeł dochodów gospodarstw rolnych

Powiat	WD
(314) wągrowiecki	0,409
(313) mogileński	0,412
(312) radziejowski	0,412
...	
(200) proszowicki	0,490

Powiat	WD
(3) tarnobrzeski	0,581
(2) brzozowski	0,583
(1) tatrzański	0,587

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PSR 2000 (BDL GUS)

Nowe tendencje w rolnictwie Polski

- 1) Specjalizacja
- 2) Profesjonalizacja
- 3) Informatyzacja (i robotyzacja)
- 4) Koncentracja produkcji
- 5) Odradzanie się systemu nakładczego
- 6) Dezagraryzacja i dezanimalizacja wsi
- 7) Nadmiernie rozbudowany interwencjonizm państwowy
- 8) ...

Ad 1. Specjalizacja – dotyczy głównie gospodarstw większych

Faktycznie wyparła z produkcji gospodarstwa wielokierunkowe

Następuje polaryzacja gospodarstw na:

- roślinne (ponad 90%)
- zwierzęce

Przyczynia się do:

- poprawy opłacalności produkcji
- obniżenia kosztów
- poprawy wydajności pracy
- poprawy jakości produktów
- ...

Ad 2. Profesjonalizacja produkcji rolnej

To wyższy poziom specjalizacji oparty m.in. o aplikacyjne badania naukowe

To umiejętność precyzyjnego i profesjonalnego stosowania środków produkcji

Efekty (m.in.) gospodarstw nowoczesnych

- plony pszenicy 8 -10 t/ha, rekordy (12,75 t – 2023 r.)
- wydajność mleka 8-10- tys. l, rekordy (23 253 kg)

Jej elementem (czy odłamem) jest **rolnictwo precyzyjne**

Ad 3. Informatyzacja

To prawdziwa rewolucja w produkcji rolnej

Nastąpiło powszechne wprowadzenie informatyki i elektroniki

do: → maszyn

→ ciągników

→ nadzoru np. w hodowli bydła

Także postępuje wprowadzenie trakcji bieżniowych ciągników (Kanada)

Ad 4. Koncentracja produkcji

→ Postępuje nadal, zwłaszcza w Polsce jest ukryta głównie w formie dzierżaw ziemi

→ Często w wsiach Małopolski jest jedno 100-300 hektarowe gospodarstwo i 100 zdeproduktywizowanych

Ad 5. Odradzanie się systemu nakładczego

Dotyczy głównie trzody chlewnej

- ➡ Nakładcą są zwykle: ubojnie, zakłady produkujące pasze, „wolni strzelcy”
- ➡ Rolnik podpisuje umowę z nakładczą i otrzymuje: prosięta, pasze, opiekę weterynaryjną i „receptę” technologie
- ➡ Nakładcza płaci za tucznika lub/i stanowiska

Pojawia się również odwrócony nakład

- Rolnik udostępnia ziemię
- Nakładca prowadzi produkcję (roślinną)
- Dzielą się produkcją/dochodami wg wcześniej podpisanej umowy

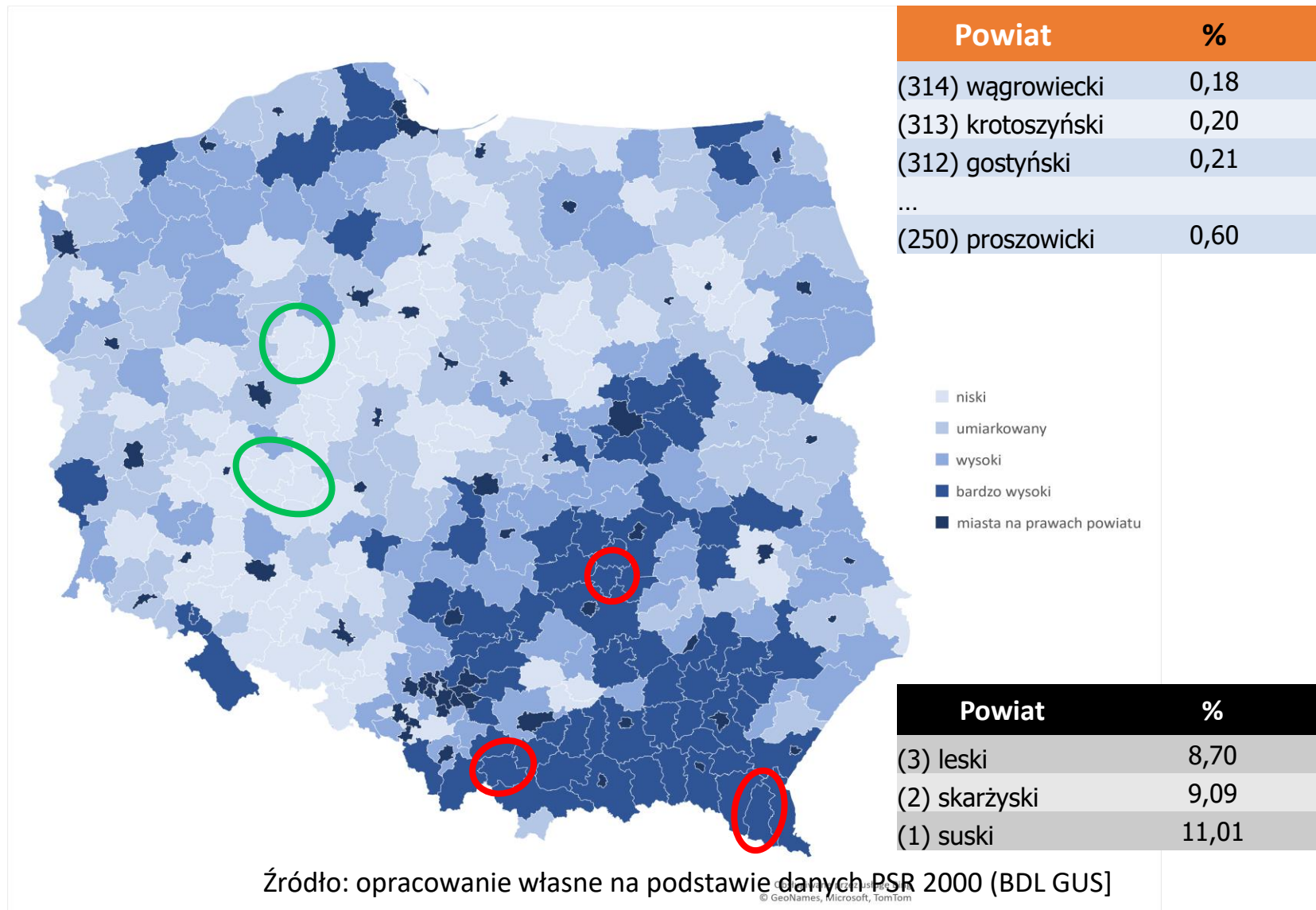
Ad 6. Postępuje dezagraryzacja i dezanimalizacja

Symptomy dezagraryzacji produkcyjnej w rolnictwie i rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Dezagraryzacja w wymiarze produkcyjnym

- Zmniejszenie wolumenu produkcji produktów rolnych,
- Upowszechnienie porzucania produkcji rolnej,
- Przyrost odłogowania ziemi,
- Wzrost ilości i udziału gospodarstw bezinwentarzowych,
- Ekstensyfikacja organizacji produkcji,
- Podtrzymywanie ekstensywne uprawy ziemi (celem otrzymania dotacji),
- Zmniejszanie powierzchni ziemi uprawnej,
- Zmniejszanie mozaikowości i zwiększenie rozmiarów pól uprawnych

Udział gruntów w złej kulturze rolnej w powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach w 2020 r. [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PSR 2000 (BDL GUS]

Dezanimalizacja nowy problem produkcyjny i ekologiczny

Dezanimalizację można uznać za składową dezagraryzacji produkcyjnej, także jest sferą opisu stanów i zjawisk w produkcji zwierzęcej o charakterze recesywnym.

Jej istotą w sferze rolniczej jest wzrost udziału gospodarstw bezinwentarzowych i spadek pogłowia zwierząt gospodarskich w ujęciu bezwzględnym i względnym.

Wyraża się m.in. spadkiem obsady zwierząt (zwłaszcza przeżuwaczy).

Porzucaniem wypasu zwierząt.

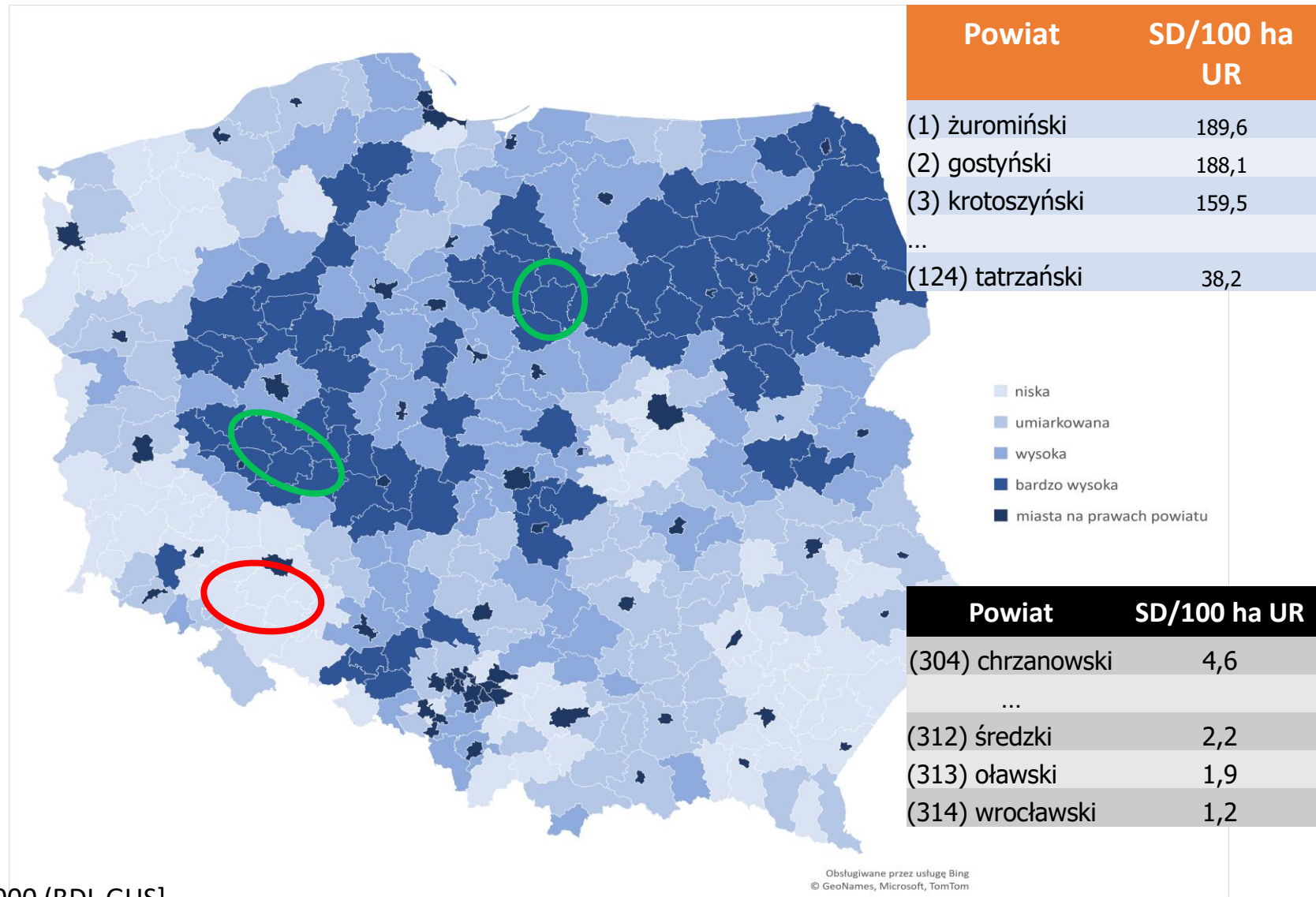
...

Odnoszona jest najczęściej do deproduktywizacji powierzchni paszowej gospodarstwa (pasz bezwzględnych)

Dezanimalizacja - symptomy:

- Całkowite porzucenie chowu zwierząt gospodarskich
- Zmniejszenie obsady przeżuwaczy (i koni) do poziomu stopniowej deproduktywizacji użytków zielonych
- Zmniejszenie się lub eliminacja udziału produkcji zwierzęcej w dochodach
- Deproduktywizacja budynków inwentarskich i sprzętu technicznego
- Zmniejszenie poziomu produkcji i wartości dodanej w gospodarstwach i subregionie
- Zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie
- Zmiana charakteru społecznego i kulturowego obszarów wiejskich
- Zmiana *image* subregionu
- Sukcesje ekologiczne na porzuconych użytkach i zmiany krajobrazowe
- Zwiększenie ryzyka zachwiania bilansu materii organicznej w glebie
- Zmniejszenie pracochłonności i uciążliwości prowadzenia produkcji w gospodarstwie,
- „Wyzwolenie się” rolnika z uciążliwości systemu *cross compliance*

Obsada zwierząt gospodarskich (bydło i trzoda chlewna) w 2020 r. [SD/ha UR]

Ad 7. Nadmiernie rozbudowany system interwencjonizmu państwowego

Wsparcie UE (I, II filar) – coraz to bardziej skomplikowane

Nierynkowe ceny:

- węgla
- energii elektrycznej
- nawozów
- ...

Wsparcie krajowe

Wspieranie rolnictwa z budżetu krajowego obejmuje:

1. Wsparcie poprzez kredyty preferencyjne: a) inwestycyjne
b) klęskowe
2. Gwarancje kredytowe
3. Nieoprocentowane pożyczki
4. Poręczenia i spłaty kredytów studenckich
5. Jednorazowa pomoc w związku z niekorzystnymi warunkami i innymi zdarzeniami
6. Pomoc dla Kół Gospodyń Wiejskich
7. Pomoc dla pszczelarzy
8. Pomoc dla producentów świń z obszarów ASF
9. Dopłaty do materiału siewnego

10. Dopłaty do paliwa rolniczego
11. Dopłaty do utylizacji padłych zwierząt
12. Wspieranie ubezpieczeń upraw rolnych
13. Wspieranie ubezpieczeń emerytalno-rentowych
14. Wspieranie ubezpieczeń zdrowotnych rolników
15. Dotowanie hodowli roślin
16. Dotowanie hodowli zwierząt
17. Pomoc żywnościowa w szkołach
18. Dopłaty do nawozów
19. Dopłaty skupowe
20. Dopłaty ... ciągle nowe

Nowe tendencje w rolnictwie Zachodu

- 1) „Land grabbing” – zawłaszczanie ziemi
- 2) Postępujący „kierat rynkowy”
- 3) Nowi „gracze” na rynku żywności
- 4) Słabnąca rola koordynacyjna Unii Europejskiej
- 5) Destabilizujące konflikty wojenne na terenie Europy
- 6) Narastanie nacjonalizmów i działań motywowanych przełankami populistycznymi na rynkach rolnych
- 7) ... problemów, także nowych jest wiele

Zwrócę tylko uwagę na trzy pierwsze tendencje (i zagrożenia)

Ad 1. „Land grabbing”

Zjawisko nabywania ziemi rolniczej na dużą skalę przez zagranicznych inwestorów.

Zwykle skorumpowane rządy sprzyjają temu procederowi

Następuje niszczenie lokalnego rolnictwa w krajach biednych, głównie Ameryki Południowej w Afryce i Azji.

Inwestorzy to głównie fundusze kapitałowe z Holandii, Wielkiej Brytanii, USA, Australii, ZEA, Kataru, Arabii Saudyjskiej (ok 150 mln ha)

Ad 2. „Kierat rynkowy”

Pomimo rozwoju gospodarstw, w tym koncentracji produkcji, wyższej wydajności pracy i kapitału dochody rolników (raczej) nie rosną

Wynika to z drenażu nadwyżki ekonomicznej, gdyż dochody te przejmują firmy hodowlane, producenci środków produkcji, pośrednicy w obrocie i konsumenci

Ad 3. Nowi gracze na rynku żywności w Europie

- ➔ Wzrost znaczenia Rosji w produkcji żywności w tym zbóż
- ➔ Wielkie nadwyżki żywnościowe Ukrainy (także obecnie)
- ➔ Także Brazylia, Chile, Kanada i Tajlandia to wielcy „gracze”
- ➔ Wielkie korporacje (MONSANTO) opanowały rynek środków produkcji (zwłaszcza materiału siewnego i pestycydów)

4. Zamiast podsumowania

Organizacje pozarządowe mają w Polsce dużą tradycję.

Pierwsze stowarzyszenia skupione na działalności dobroczynnej, związanej z religią powstały w 1357 r. (za czasów Kazimierza Wielkiego)

W czasach realnego socjalizmu stowarzyszenia uległy upaństwowieniu.

Do 1947 r. były zwalczane przez państwo, likwidowane, w tym zarówno stowarzyszenia kościelne jak i świeckie

W 1990 nastąpiło nowe otwarcie, wręcz eksplozja różnych organizacji pozarządowych, (NGO).

Były one w różny sposób wspierane przez państwo, samorządy, instytucje, a nawet przedsiębiorstwa.

Od kilku lat wyraźnie widać, że „powraca stare”.

Stowarzyszenia (NGO) podziane są wg całkiem nowych kryteriów na:

- „nasze” – tzw. narodowe, patriotyczne, chrześcijańskie ...
- inne „tymi się nie interesujemy” (naturalne)
- wrogie (dla kogo?), te tępimy

Powstały więc nowe dylematy i duże problemy w funkcjonowaniu NGO-ów

Co dalej z NGO?

Dokąd zmierzamy?

